

**ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ
ЖЕРТВ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА В УКРАЇНІ**

**LEGAL MECHANISMS FOR THE PROTECTION
OF VICTIMS OF DOMESTIC VIOLENCE IN UKRAINE**

Тягієв С.Р., д.ю.н., доцент,
Заслужений юрист України, завідувач кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та кримінології,
Пенітенціарна академія України
ORCID ID: 0000-0001-9338-4792

У статті досліджено питання щодо правових механізмів захисту жертв домашнього насильства в Україні.

Наголошено на тому, що національне законодавство може передбачати одночасне застосування обмежувальних та захисних приписів, як це вказано в Пояснювальній записці до Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашнього насильства. Обмежувальний або захисний припис служить доповненням до термінового заборонного припису, маючи на меті недопущення насильства та захист жертви.

Як висновок, сказано про те, що порівняльний аналіз законодавства різних країн у сфері протидії домашньому насильству підтверджує ефективність механізму обмежувальних приписів як засобу попередження повторної травматизації осіб, що стали жертвами насильства у сім'ї. Цей механізм спочатку був пов'язаний із практикою країн англо-американської правової системи, проте його поширення та використання в різних державах свідчать про його поступове визнання як ефективного, і це стосується різних країн незалежно від їхнього регіонального та соціально-економічного контексту.

Механізм обмежувальних приписів отримав визнання на міжнародному рівні, зокрема вирішеннями Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок та практикою Європейського суду з прав людини. Зобов'язання впровадження національного законодавства щодо застосування обмежувальних приписів передбачено також у Конвенції Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок і домашнього насильства.

Однак важливо відзначити, що цей механізм не є бездоганним і має свої недоліки. Серед них варто вказати на ігнорування судами психологічної шкоди від домашнього насильства, відсутність системи взаємного визнання обмежувальних приписів державами, а також обмеженість заходів для забезпечення жертв домашнього насильства безпечним житлом та ефективним правовим захистом.

Характеристика законодавчого регулювання застосування обмежувальних приписів, а також їх видів, різняться в країнах. Проте загалом цей інструмент розглядається як один із компонентів правових заходів, спрямованих на ефективну реакцію держав на виклики, пов'язані з протидією домашньому насильству.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, домашнє насильство, сім'я, протидія, механізм.

The issue of legal mechanisms for the protection of victims of domestic violence in Ukraine is studied in the article.

It is emphasized that national legislation may provide for the simultaneous application of restrictive and protective prescriptions, as stated in the Explanatory Note to the Council of Europe Convention on the Prevention of Violence against Women and Domestic Violence. A restraining or protective order is a supplement to an urgent restraining order, with the goal of preventing violence and protecting the victim.

As a conclusion, it is pointed out that a comparative analysis of the legislation of different countries in the field of combating domestic violence confirms the effectiveness of the mechanism of restrictive orders as a means of preventing re-traumatization of persons who have become victims of family violence. This mechanism was initially associated with the practice of the countries of the Anglo-American legal system, but its spread and use in different states indicate its gradual recognition as effective, and this applies to different countries regardless of their regional and socio-economic context.

The mechanism of restrictive orders was recognized at the international level, in particular by the decisions of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women and the practice of the European Court of Human Rights. The obligation to implement national legislation regarding the application of restrictive measures is also provided for in the Council of Europe Convention on the Prevention of Violence against Women and Domestic Violence.

However, it is important to note that this mechanism is not flawless and has its drawbacks. Among them, are out the courts' disregard of psychological damage from domestic violence, the lack of a system of mutual recognition of restrictive orders by states, as well as the limitation of measures to provide victims of domestic violence with safe housing and effective legal protection.

The characteristics of the legislative regulation of the application of restrictive orders, as well as their types, vary across countries. However, in general, this instrument is considered as one of the components of legal measures aimed at the effective response of states to the challenges related to combating domestic violence.

Key words: criminal responsibility, domestic violence, family, resistance, mechanism.

Постановка проблеми. Домашнє насильство вважається однією з найбільш актуальних загроз порушення конституційних прав та свобод людини та громадянина. Це явище зачіпає як приватні, так і суспільні інтереси, включаючи право людини на безпечне середовище та гармонійний розвиток, і часто може мати суспільно-небезпечний характер, завдаючи значної шкоди правоохоронним інтересам держави, особи та суспільства.

У світлі цього виникає проблема неправомірної поведінки в сім'ї, побуті та родині, яка є актуальною як частина сучасних світових тенденцій. Сучасне суспільство ставить перед собою завдання вирішення проблеми домашнього насильства та розробки ефективних заходів запобігання йому.

Вклад основного матеріалу. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» визна-

чає домашнє насильство як дії або бездіяльність фізичного, сексуального, психологічного чи економічного характеру, що відбуваються в сім'ї, в межах місця проживання, між родичами, колишніми або теперішніми подружжям, або між іншими особами, які проживали або проживають разом однією сім'єю, навіть якщо не перебувають у родинних відносинах чи шлюбі. Це також включає погрози вчинення таких дій.

Домашнє насильство може проявлятися в різних формах, таких як економічне насильство, яке включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів, залишення без догляду, перешкоджання в отриманні необхідних послуг лікування або реабілітації, заборону працювати чи навчатися та інші правопорушення економічного характеру.

Психологічне насильство включає словесні образи, погрози (в тому числі щодо третіх осіб), приниження, переслідування, залякування та інші дії, що обмежують волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, що викликає у постраждалої страх за свою безпеку або безпеку інших осіб, емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдають шкоди психічному здоров'ю. Сексуальне насильство включає будь-які сексуальні дії, вчинені без згоди повнолітньої особи, або стосовно дитини незалежно від її згоди, а також примус до сексуальних дій з третьою особою та інші правопорушення проти статевої свободи або недоторканості особи.

Фізичне насильство включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, незаконне позбавлення волі, побиття, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги у небезпечному стані, заподіяння смерті та інші правопорушення насильницького характеру.

Насильником часто стає людина, яка сама пережила насильство, має низьку самооцінку, прагне контролю та домінування. Така людина схильна нав'язувати свої цінності та упередження іншим, неспроможна висловити свої потреби та зрозуміти потреби інших. Часто вона бачить насильство як єдиний спосіб комунікації, через який її чують, поважають та бояться. Якщо насильник є соціопатом, його також характеризує нездатність до співпереживання та садистичні нахили.

Національне законодавство може передбачати одночасне застосування обмежувальних та захисних приписів, як це вказано в Пояснювальній записці до Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашнього насильства. Обмежувальний або захисний припис служить доповненням до термінового заборонного припису, маючи на меті недопущення насильства та захист жертви.

У Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» прийнятому 7 грудня 2017 року під номером 2229-VII і набравши чинності з 7 січня 2018 року, визначено обмежувальний припис як захід тимчасового обмеження прав або накладення обов'язків на особу, яка вчинила домашнє насильство, з метою забезпечення безпеки постраждалої особи [1]. Цей припис включений до спеціальних заходів протидії домашньому насильству, а також у Законі закріплена дефініція «терміновий заборонний припис.»

Відмінність між обома приписами полягає передусім у їх меті. Обмежувальний припис призначений для захисту постраждалої особи від повторного насильства, тоді як терміновий заборонний припис є засобом швидкого реагування у випадках безпосередньої загрози життю жертви. Також різниця полягає у терміні дії цих приписів: обмежувальний встановлюється на строк від 1 до 6 місяців, тоді як терміновий заборонний — до 10 днів.

Наведено приклад Великої Британії, де аналогічний інструмент називається «non-molestation order» і гарантується Законом про сімейне право 1996 року. Цей припис стосується особистої безпеки, безпеки дітей, життя та здоров'я жертви. До подібних інструментів відноситься occupation order, що обмежує право кривдника проживати у спільному будинку та входити на прибудинкову територію. Останні зміни в законодавстві дозволяють притягти

до кримінальної відповідальності особу, яка порушила обмежувальний припис.

Для подання заяви про необхідність обмежувального припису постраждала особа може скористатися короткою формою, розміщеною на спеціальному сайті. Це дозволяє подати заявку та отримати припис у швидкому судовому порядку. Також слід відзначити, що цей сервіс дозволяє і третім особам подавати заявку на отримання припису від імені жертви [2, с.21].

Особливість механізму обмежувального припису в Британії полягає в тому, що він може служити доказом у судовому процесі, зокрема, щодо питань опіки над дітьми під час розлучення. Навіть якщо постраждала особа не зверталася безпосередньо до поліції із заявою про насильство, але отримала обмежувальний припис, це може бути серйозним доказом на суді [3].

Обмежувальний або захисний припис спрямований на реагування на прояви домашнього насильства та запобігання новим випадкам насильства в сім'ї, родині та побуті. Наприклад, в Іспанії існує Порядок захисту жертв домашнього насильства, який об'єднує різні інструменти захисту жертв цього виду злочинів і проступків. Такі заходи включають цивільні, кримінальні та соціальні заходи для забезпечення всебічного захисту жертв.

У Франції, клопотання про отримання захисного обмежувального припису/наказу подаються до судді сімейного суду [4]. Такі заходи передбачають обмеження дії відповідача та можливість отримання різних видів допомоги, включаючи медичну, соціальну чи психологічну допомогу.

Висновки. Отож, порівняльний аналіз законодавства різних країн у сфері протидії домашньому насильству підтверджує ефективність механізму обмежувальних приписів як засобу попередження повторної травматизації осіб, що стали жертвами насильства у сім'ї. Цей механізм спочатку був пов'язаний із практикою країн англо-американської правової системи, проте його поширення та використання в різних державах свідчать про його поступове визнання як ефективного, і це стосується різних країн незалежно від їхнього регіонального та соціально-економічного контексту.

Механізм обмежувальних приписів отримав визнання на міжнародному рівні, зокрема вирішеннями Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок та практикою Європейського суду з прав людини. Зобов'язання впровадження національного законодавства щодо застосування обмежувальних приписів передбачено також у Конвенції Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок і домашнього насильства.

Однак важливо відзначити, що цей механізм не є бездоганим і має свої недоліки. Серед них варто вказати на ігнорування судами психологічної шкоди від домашнього насильства, відсутність системи взаємного визнання обмежувальних приписів державами, а також обмеженість заходів для забезпечення жертв домашнього насильства безпечним житлом та ефективним правовим захистом.

Характеристика законодавчого регулювання застосування обмежувальних приписів, а також їх видів, різняться в різних країнах. Проте загалом цей інструмент розглядається як один із компонентів правових заходів, спрямованих на ефективну реакцію держав на виклики, пов'язані з протидією домашньому насильству.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 5. Ст. 35.
2. Турлова Ю. Обмежувальний припис стосовно кривдника як спеціальний захід щодо протидії домашньому насильству. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2018. №4/2 (58). С. 20-31.
3. *Форми домашнього насильства, механізми захисту та правове регулювання його проявів*. 2023. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/284150/278289>
4. Жмур Ю.М. Правове регулювання протидії насильству в сім'ї на національному рівні. *Науковий вісник Херсонського державного університету* № 3, 2019. С. 173-174.